

megyei község-történetírás zalai, veszprémi, somogyi összehasonlításban nézve sajnálatosan gyenge, egyenetlen színvonala is aláhúzza. [211\(211\)](#)

Végül kitekintésként a megyetörténeti kutatásokkal kapcsolatban az interdisz-ciplinaritás fontosságát kell kiemelni. Koppány Tibornak Ládonyi Demeter mihályi kastélya kapcsán írott tanulmánya a művészettörténeti vonatkozásokon kívül egyaránt megkerülhetetlen a település- (Mihályi falu, majd közbirtokossági tulajdonlással működő kismezőváros), a birtoklástörténet szempontjából, miként a vármegye kora új-kori nemesi társadalmával kapcsolatban is fontos jelenségekre hívja fel a figyelmet. [212\(212\)](#)

Áttekintésemet abban a reményben zárom, hogy a jövőben az itt említett pozitív tendenciák továbbélése (településtörténeti tanulmányok, forrásközlések stb.) és az új történeti kutatások helyi vetületei (pl. társadalomtörténeti esettanulmányok, uradalomtörténetek, prozopográfiák stb.) egyaránt olvashatóak lesznek a folyóirat hasábjain.

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 380Tóth Imre: Modernkor-történet a Soproni Szemlében

380Tóth Imre: Modernkor-történet a Soproni Szemlében

A Soproni Szemle a Soproni Városszépítő Egyesület, Sopron város és Sopron megye *helytörténeti* folyóirata. Jóllehet az alapítók – elsősorban a főszerkesztő Heimler Károly, aki nem is helytörténeti, hanem művelődéstörténeti folyóiratként aposztrofálta – a lap helytörténeti jellegét a legtágabban értelmezték, nem véletlen, hogy a benne közölt írások döntő hányada történeti, régészeti tárgyú. Az első számban Lauringer Ernő, Thirring Gusztáv, Csatkai Endre közölt ilyen jellegű írásokat. Őket követték Payr Sándor, Házy Jenő, Gombocz Endre és sokan – egyre többen – mások.

A növekvő olvasói érdeklődés és szerzői aktivitás miatt nyilvánvalóan egyre fontosabb kérdéssé vált a Szemle szerkesztési-közlési elveinek, szakmai célkitűzéseinek, *ars poeticájának* lefektetése és nyilvánosságra hozása. Mollay Károly és Maár Károly az 1938. 5-6. és az 1939. 1-2. számban [213\(213\)](#) adott útmutatást a tudományos kutatás módszereiről, a helytörténet-írás és a folyóirat kapcsolatáról. Megállapításaik zömét elfogadhatónak, az általuk kijelölt szerkesztési elveket pedig hibátlannak és időszerűnek tartjuk mai is. Mollayék a 20. század első felében divatos ismeretelméleti szkepticizmust a helytörténet-írásra vonatkoztatva azt állapították meg, hogy a pozitivisták történetírás „adatimádatától a magyar helytörténetírás a mai napig sem tudott megszabadulni; sajátos vidéki művelődési és társadalmi viszonyaink következménye, hogy helytörténetírásunkon sem a genetikus, sem a szociológiai történeti irányok hatása nem igen látszik meg. Ma is még – nagyon csekély kivétellel – helytörténeti értekezéseink úgy íródnak, hogy szerzőjük kiválaszt egy érdekes tárgyat, egymás mellé illeszti az adatokat és azután elmondja a véletlenül fennmaradt adatok tartalmát.” [214\(214\)](#) A történeti értelmezőmunka hangsúlyozásával Mollayék megpróbálták mesterségbeli tanácsokat adni a történetírás helyi művelőinek. [215\(215\)](#) E mellett körvonalozták a Soproni Szemle indításának tulajdonképpeni célkitűzését is, amely – logikusan – nem volt más, mint megreformálni, megújítani, igazi diszciplínává tenni a soproni helytörténetírást. E feladat megvalósításában – eltérően a német mintától, (s a 19. századi Soproni próbálkozásoktól) ahol régészeti és történeti társaságok szolgáltattak keretet a kutatómunka számára – a főszerepet a folyóiratnak szánták. A Soproni Szemle szerkesztői tehát vállalt feladatuknak tartották a tudomány szervezését, a helytörténet művelőinek módszertani segítségét, szakmai támogatását. Ez rendkívül fontos és időszerű volt akkor, amikor a helytörténetírást még részben az irodalmias szemléletű cikkfaragás, kedvtelésből üzött bölcsekedés jelentette.

381 Utóbbi természetesen nem azt jelenti, hogy mindent előlről kellett kezdeni, ám szükség volt nyitjára akadni a legjobb hagyományoknak és azokra építeni a jövőt. Mindeközben nehézséget jelentett, hogy Magyarországon – s különösen igaz ez a 20. századra – a politikai regionalizmus, a tartományiség nem, vagy csak egészen csekély mértékben volt jellemző, s ez a helyi sajátosságok feltárására is kevesebb lehetőséget kínált, mint például az osztrák vagy a német tartományokban. Ennek hátrányát elsősorban a megyekutatás érezte, amelynek jelentőségére szintén felhívták a figyelmet a Szemle szerkesztői. (E tekintetben mégis jórészt csak Soós Imre község- és társadalomtörténeti publikációi jelentettek előrelépést.) A makro- és a mikrotörténelem közötti kapcsolatok és helyes arányok megtalálása szintén nem jelentett egyszerű problémát a helytörténetírás számára. Ennek fontosságára ugyancsak Mollay hívta föl a figyelmet egyik későbbi cikkében.²¹⁶⁽²¹⁶⁾

Tudjuk, hogy 1944-től a folyóirat kiadása szünetelt. A több mint tíz éves kényszerű hallgatás egyben azt is jelentette, hogy a Soproni Szemle a háború végén nem rendelődött alá szélsőséges ideológiai irányzatoknak és nem volt kénytelen eleget tenni az ötvenes évek despotikus tudománypolitikai elvárásainak sem. A minisztertanács csak 1955 őszén – korábbi ellentmondásos határozatait²¹⁷⁽²¹⁷⁾ felülvizsgálva – járult hozzá a Szemle újbóli kiadásához.²¹⁸⁽²¹⁸⁾ Az újraindulást követően Mollay ismét igyekezett kijelölni a folyóirat jövőbeni útját. Ezt jelezte a kiadvány alcímében bekövetkezett változás: a művelődéstörténeti jelző helytörténetire való felcserélése. Mollay irányokat, tartalmi kérdéseket taglaló cikkében²¹⁹⁽²¹⁹⁾ meglepően kevés utalást találunk a korszellem diktálta elvárásokra. Ezt az is magyarázza, hogy az 1953-ban meghirdetett reformkurzus annak ellenére is érezte hatásait, hogy időközben fordulat következett be a magyar belpolitikában. A hazai történelemszociológia egy része ekkor már nyíltan szembefordult a vulgármarxizmus dogmaival, s ezt a felfogást valószínűleg a szerkesztőség mértékadó tagjai is osztották. A helytörténeti jelleg erősítése mellett a közölt írás egyetlen – tartalmilag meghatározó – újdonsága a 20. századi kutatások ösztönzésére tett javaslat volt. Ha végignézzük a Szemle tartalomjegyzékét 1955-től 1989-ig, kiderül, hogy ennek az ösztönzésnek viszonylag kevés hatása volt a szerzőkre. A 20. századdal foglalkozó tanulmányok töredékét teszik ki a közölt dolgozatoknak. Kivételt jelent a soproni gyárak, üzemek, oktatási intézmények története, amely 1955-től több-kevesebb rendszerességgel feltűnt a folyóirat hasábjain. A kimondottan politika- és társadalomtörténeti tárgyú publikációk száma sokszorta kevesebb. Kifejezetten ideológiai töltetű írások a Tanácsköztársaság 40. és 50. évfordulójára születtek (8 ill. 6 tanulmány), ám ezek között is számos írás akad, melyben jól kivehető az indoktrinációs elvárások kerülése.

A szerzők egy része ugyan feladatának érezte a nagy történet lokális megfeleltetését, adatolását, és helyben gyártotta a feladott dolgozatokat a szocializmus útjáról, annak vállalható helyi mellékszálairól. Amellett, hogy a kutatók a megfeleltetés kötelmének tisztességesen eleget tettek, a feladatban rejlő lehetőségeket kihasználva, 382 igyekeztek fontos – egyben helyspecifikus – gazdaság- és társadalomtörténeti jellegzetességeket feltárni. Ilyen erényeket vonultatott fel többek között Hiller István, Környei Attila, Szita Szabolcs, Tirnitz József. Az említett szerzők olyan hiteles kutatásokat végeztek, melyeket szüklátóörűség lenne doktrinérizmussal vádolni. Eredményeik ma is használhatóak – bárha néhány ponton javítani is kell rajtuk.

A Soproni Szemle modern korról foglalkozó cikkeinek – a fentieknél behatóbb – elemzése annál is jelentőségesebb feladat, mivel a több mint fél évszázados múltira visszatekintő folyóirat időközben a 20. század sokatmondó történeti kútfőjévé is vált. Elsődleges forrásoknak számítanak természetesen azok a cikkek, melyek gyárak, üzemek, kulturális intézmények jelentéseit, néhány évre visszatekintő történetét tartalmazzák.²²⁰⁽²²⁰⁾ A folyóirat azonban ennél bőségebb kútforrásként szolgál: legkülönbözőbb írásainak témaválasztásában, tartalmában, textusaiban megragadhatók a Szemle évtizedeinek historikus mozgásai, megtapasztalható a század politika- és társadalomtörténeti karakterisztikuma.²²¹⁽²²¹⁾

Ennek kapcsán fontos megjegyezni, hogy a 20. század meghatározó történelmi problémái közül a Soproni Szemle kezdeményező szerepet vállalt az első világháborút lezáró békekötések helyhez kötődő történelmi részleteinek publikálásában. Az osztályalapú marxista történelemszemlélet számára Nyugat-Magyarország 1918 utáni történelmének vizsgálata, a tőle elválaszthatatlan nacionalizmus, irredentizmus és nemzetiségi tematika miatt – hasonlóan a Trianonproblematikához – egy ideig tabunak számított. Míg azonban a békeszerződés ügye a hatvanas-hetvenes évektől kezdett visszalopózni a történelmi kutatás témakörei közé, az ahhoz képest jelentéktelenségnek számító nyugat-magyarországi kérdés kutatása már előrehaladt. Jelentős áttörést jelentett e témakörben Soós Katalin több tanulmánya, így a Szemlében 1959-ben (!) megjelent írás a Tanácsköztársaság és az Osztrák Köztársaság kapcsolatáról,²²²⁽²²²⁾ mely apropóul szolgált arra, hogy diskurzust indítson Nyugat-Magyarország és Burgenland problematikájáról. Hasonló jelentőségűek voltak a Pozsonyban élt Fogarassy László cikkei. Míg Soós elsősorban a kérdés diplomáciai vonatkozásait tárta föl, Fogarassy – egyebek mellett – az események katonai aspektusát foglalta össze „A nyugat-magyarországi kérdés katonai története” című cikksorozatában.²²³⁽²²³⁾ A kérdést a rendszerváltás után is számos tanulmány gazdagította. Fogarassy László 1994-ben bekövetkezett haláláig publikált a Szemlében, sőt halála után is jelent itt meg cikke. A nyugat-magyarországi kérdés utóéletének diplomácia- és politikatörténelmi vonatkozásait Bellér Béla²²⁴⁽²²⁴⁾ és Tóth Imre²²⁵⁽²²⁵⁾ igyekezett összegezni. Nem szabad elfeledkezni a Soproni Szemle Kiadványai sorozatban megjelent kötetéről sem, mely a népszavazás 75. évfordulója alkalmából **383** rendezett konferencia előadásait, korreferátumait gyűjtötte egybe, olyan szerzők cikkeivel, mint Ormos Mária, Barta Róbert, Boronkai Szabolcs, Környei Attila, Horváth Zoltán, Szemerey Tamás. (Mindezzel együtt is szembevetendő, hogy az 1921. évi népszavazást követő időszak feldolgozása magyar részről jóval hiányosabb, a publikációk számban és terjedelemben is szerényebbek, mint az osztrák oldalon. Ez abból a szempontból érthető is, mivel az identitását kereső Burgenland és Ausztria történelmszociális sorsával sokkal érzékenyebben reagált a 20. század első felének, közepének sorskérdéseire, élénken foglalkoztatta a „Landesidentität” problémájával.)

Azt hihetnénk, hogy a szocializmus bukásával a problémák egy csapásra megoldódtak és minden akadály elhárult a tudományos igényű történelmi kutatómunka elől. A rendszerváltást követően mindenesetre megnőtt az érdeklődés a múlt, és azon belül is különösen a félmúlt iránt, s lehetőség nyílt az immár tabuk nélküli – ugyanakkor a levéltári törvény viszonylag szűk keretei közötti – feltáró munkára. Sopron – mint sok más település – kereste az identitását vagy éppen újrakonstruálta azt. Kitüntetések alapított, szobrokat, emléktáblákat avatott, elkészítette címerét. Az ennek kapcsán kialakított múltkép azonban nem mindig épült alapos szakmai munkára.²²⁶⁽²²⁶⁾ Ráadásul a nemzeti mítosz és a történelem összemosódott, a megszólaló történelmet könnyen érthette a hazafiatlanság vádja. 1990 után a 20. század történelmi problémáinak politikai rezonanciája nem halkult, sőt felerősödött. Ez nem tett jót egyes kérdések – például a népszavazás, az új- és modernkori nemzetiségi kérdés, a második világháború utáni problémák – objektív leírásának. A 19. 20. századi városi élet – csakúgy, mint az azt körülvevő világ – tele volt feszültségekkel, társadalmi és politikai nehézségekkel. Azt hiszem, hogy a Soproni Szemle jó úton jár az ideológiai konstrukciókat, kategorikus értékítéleteket kerülő, sokaknak talán kissé faktografikusnak tűnő írások közrebocsátásával, amelyek az elmúlt század eredményeit nem becsülik sem le, sem pedig alá, és tartózkodnak a néha oly jellemző nosztalgikus, vagy elítélő tónusú megnyilatkozásoktól.

A Szemle politikatörténelmi tanulmányainak jelentős része egyébként 20. századi témákat dolgoz fel. Jóllehet vannak 19. századi választás-történetek,²²⁷⁽²²⁷⁾ jelent meg tanulmány az adminisztrátori rendszerről, és komoly értékeket tud felmutatni a két – 1998 és 1999-ben megjelent – 1848-49-es szám, a dualizmus politikatörténelmével kapcsolatban például igen hiányosak a publikációk. Komoly értéket képviselnek viszont e téren Kelényi Ferencnek az 1960-as években²²⁸⁽²²⁸⁾ valamint Horváth Zoltánnak az 1980-as és 1990-es évek fordulóján²²⁹⁽²²⁹⁾ megjelent tanulmányai, amelyek az 1848 utáni

polgárisodás és városfejlődés folyamatára világítanak rá. A 20. századdal kapcsolatban épp az ilyen jellegű írások hiányoznak, holott a helytörténetírásnak elsősorban az emberek, közösségek, kisebb-nagyobb térségek, tájegységek hétköznapi életéről, társadalmi mozgásáról kell tudósítania. E tekintetben figyelemre méltó munkát végzett Hárs József, aki csaknem három évtizeden át jelentette meg a 20. század művelődéstörténeti [384](#)összsképeinek mozaikjait a folyóirat hasábjain. A képet árnyalják a közlekedés- és intézménytörténet – köztük az oktatásügy – tárgyában megjelent írások, hiányzik viszont a tematikájában, beállítottságában, nyelvében is sokszínű 20. századi soproni sajtó történetének feldolgozása.

A társadalomtörténet terén, azt hiszem, sokkal nagyobb figyelmet kell fordítanunk a nemzetiségek – Sopron esetében a németység, a megye tekintetében a horvátok – szerepének kutatására. E tárgyban legújabban Boronkai Szabolcs irodalomtörténeti kutatásait érdemes kiemelni. Boronkai a németetek identitás-koncepcióinak, haza-fogalmának elemzésével nem csupán a kérdés 19. századi értelmezéséhez járul hozzá, hanem a 20. század etnikai viszonyainak vizsgálatához is hozzásegít. [230\(230\)](#) A témában nagy adósságot pótol a 2004. évi 2. és 3. szám, amelyeket a német–magyar együttélés történeti problematikájának szenteltek a szerkesztők. Tisztázásra vár még azonban más fontos etnikai, vallási csoportok – a horvátság és a zsidóság – modernkori szerepének, helyzetének vizsgálata. (Utóbbiak történetéről Raab Márton 1957-ben [231\(231\)](#), Csekő Ernő pedig a 2005-ben [232\(232\)](#) közölt kitűnő dolgozatot. Mindkettő alapvetően a kérdéskör konfliktustörténetét igyekezett megjeleníteni.) Elemeznünk kell, hogy a magyarságtól eltérő műveltség milyen mértékben hatott a modernizáció általános vonásainak (városkép, cégtáblák, egy-egy foglalkozás szerszámkészlete, az újságolvasás kultúrája, a nők helyzetének alakulása, a szabadidős tevékenység és hasonló kérdések) megjelenésére a városban. Ez azért is fontos, mivel Sopron nem utolsó sorban földrajzi helyzetéből, polikróm etnikai, vallási és kulturális berendezkedéséből adódóan volt képes szervesen integrálni a modern, polgári környezetkultúra elemeit.

A modernkor-kutatással kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy indokolt lenne a történelmi szövegek szemantikai univerzumának újragondolására. Vagyis: nagyobb hangsúlyt kell helyezni a fogalom-használat pontosságára. A múltban és napjainkban is eluralkodott, ám tudományosan értelmezhetetlen, a szimbólumpolitizálás gyakorlatából kölcsönvett, illetve az aktuális politikai kánon igényeinek megfelelően alkalmazott kifejezések (pl. hűségűtlenség, haladás, nacionalizmus, pángermanizmus és más hasonlóan absztrakt kategóriák) jóval árnyaltabb alkalmazására, kritikus és a történettudomány módszereivel segítéssel megközelítésére van szükség. A feldolgozandó témákat illetően úgy látom, hogy az alapkutatások elvégzését követően már elemző értékelő tanulmányok közzétételére is lehetőség nyílik. Szükség lenne a 20. század második felének korszerű szellemű, ideológiai kötöttségektől mentes feldolgozására, és a politikatörténet mellett a társadalmi, civil élet instrumentalizálódásának bemutatására. [233\(233\)](#) A városban a gazdasági, kulturális, tudományos, ifjúsági, sport- és politizáló egyesületeknek olyan széles tárháza áll a kutatók rendelkezésére, amelyet feltétlenül ki kell használni és a Soproni Szemlében ismertetni.

A jövőbeni feladat tehát a 20. századi város és megye változási törvényszerűségeinek feltárása és ezzel párhuzamosan a városban élő emberek, családok, közösségek viszonyrendszerének [385](#)rekonstruálása. Ebben a munkában különböző szemléletű, de egyformán komoly szakmai elhivatottságú történészekre van szükség. Frank Ankersmit holland történészt idézve: „a régi típusú történész mindig a lényeg akarja feltárni, s ezért még akkor is a fa törzse érdekli, ha éppen a leveleit vizsgálja. A posztmodern kutató viszont eredetüktől függetlenül tanulmányozza az őszi szél által szerte sodort leveleket, s ha még ezen túl is érdekli valami, akkor az nem a levelek régi helye a fán, hanem egymáshoz való pillanatnyi viszonyuk.” [234\(234\)](#) A Soproni Szemle a különböző, de szakmailag megalapozott felfogásoknak, a történészi alkotó munkának, legjobb hagyományaihoz hűen, a következő években is

minden bizonnyal színvonalas publikációs teret fog biztosítani.

***

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336 Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / Anton Sigel: Bánfalvi temető Johann Kraus síremlékével, 1837. Akvarell, toll. A Soproni Múzeum tulajdona. Ltsz.: K.2002.1.1 386

Anton Sigel: Bánfalvi temető Johann Kraus síremlékével, 1837. Akvarell, toll.
A Soproni Múzeum tulajdona. Ltsz.: K.2002.1.1

386 Kovács József László: A Soproni Szemle jelentősége az irodalomtörténet számára

Elhatározásomat, hogy élethivatásnak az irodalomtörténet kutatását választottam, elsősorban egy folyóiratnak és két nagyszerű embernek köszönhetem. Nem nehéz kitalálni: a folyóirat a Soproni Szemle, és hogy szellemi nevelőatyámról, Csatkai Endréről, valamint Professzoromról, kitűnő mesteremről, Mollay Károlyról beszélek. Mollay Professzor Úr már a Soproni Szemle újjászületésekor természetes tényként tette fel a kérdést: „Jóska, ugye előfizeti a Soproni Szemlét? Később talán írhat is majd a lapba” – tette hozzá biztatva. Bandi bácsi már az induláskor, 1955-ben adott kisebb-nagyobb feladatokat, 1957-ben meg is jelent első kisebb írásom a Szemlében Sárfői Miklósról és Esterházy Miklós nádor vulkapordányi malmáról.^{[235\(235\)](#)}